

i samarbete med

sensus

ESK- seminarium i riksdagen maj 2022

Tillsammans med Sensus studieförbund genomförde Fonden för mänskliga rättigheter, tisdagen den 10 maj 2022, ett välbesökt riksdagsseminarium om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna.

De så kallade ESK-rättigheterna, som påverkar våra liv och vår vardag i allra högsta grad med bland annat rätten till hälsa, utbildning, mat och bostad, är en del av de odelbara mänskliga rättigheter som varje människa har. Samtidigt finns en tendens att de istället för rättigheter ses som politiska frågor, möjliga att förhandla om och prioritera ned.

Hösten 2021 lämnade Sveriges regering in den rapport som vart femte år ska skickas till FNs ESK-kommitté om hur situationen ser ut gällande rättigheternas efterlevnad. Från MR-Fondens sida arbetar vi just nu med att samordna civilsamhällets parallellrapport om hur Sverige lever upp till ESK-rättigheterna, inför det förhör med svenska regeringen som beräknas hållas under 2024 om Sveriges efterlevnad. Till parallellrapporten har ett tjugotal organisationer bidragit med underlag och dessa visar helt klart på brister och ojämlikhet i tillgång till rättigheterna och också försämringar.

Vi har också kunnat se att kriser, så som pandemin, påverkar tillgången till rättigheter och vi har kunnat konstatera att det finns ett behov av att tänka intersektionellt för att inte tappa bort stora grupper eller hamna i förslag och lösningar som endast omfattar människor som uppfyller normen.

För att synliggöra ESK-rättigheterna och för att diskutera hur vi kan arbeta tillsammans för att öka kunskap, medvetenhet och efterlevnad bjöd vi in till ett seminarium i riksdagen i maj 2022, med avsikt att beröra frågorna ur så väl rättighetsbärarnas, som skyldighetsbärarnas och den oberoende övervakningens perspektiv.

På följande sidor kan du ta del av en sammanfattning. Seminariet i sin helhet finns också att se filmat på MR-Fondens Youtubekanal och länkat från MR-Fondens webbplats.

Först ut var **Tobias Rahm**, nationell samordnare för mänskliga rättigheter vid **länsstyrelserna** och en av dem som representerade skyldighetsbärarna. Han berättade om de lärdomar pandemin givit ur ett rättighetsperspektiv. Några veckor in under pandemin insåg man att alla Covid-smittade inte var med i den lägesbild man utgick ifrån och den statistik man sände ut. Exempelvis saknades de som bodde på äldreboenden.
– *Det gjorde att vi fick en skev bild om var de stora problemen bland befolkningen fanns. Det tog fram till slutet av våren innan vi fick in alla kända fall av smittade i den här kurvan.*

I slutet av 2021 anordnade länsstyrelserna tillsammans med en rad samhällsaktörer en konferens med rubriken Vägen framåt - pandemin och de mänskliga rättigheterna. Konferensen och samarbetet dokumenterades av konsultföretaget Ramboll i en rapport med samma namn, [Vägen framåt - pandemin och de mänskliga rättigheterna](#), om hur de mänskliga rättigheterna efterlevts i pandemihanteringen. Rapporten innehåller rekommendationer framåt, bland annat att alla myndigheter bör ha en människorättsfunktion. Ett tydligt resultat av konferensen och rapporten har bland annat blivit det regeringsuppdrag länsstyrelserna fått om att utveckla metoder för att hantera jämställdhet och mänskliga rättigheter i krisledning i både fred och kris.

– *Vi har lärt oss mycket och fått en hel del dokumenterat. Men det är inget som vi får ta för givet. Olika kriser har olika händelseförlopp, den ena är inte den andra lik. Men om man kan skapa strukturer för att hantera människorättsliga bekymmer i en krisorganisation så är*

mycket vunnet. Den erfarenheten tycker jag är dokumenterad och omsatt i beslut vad gäller länsstyrelsen. Men det betyder inte att man bara kan hantera den människorättskris som kommer förstås, men det är i alla fall ett sätt att arbeta med strukturerna som jag tycker är lovande, avslutade Tobias Rahm

Därefter fick vi ta del av erfarenheter från fyra av de organisationer som bidragit med underlag till parallellrapporten, rättighetsbärarna.

Mari Siilsalu från **Independent Living Institute** bekräftade bilden av att det finns ett missförstånd om att det som ingår i ESK-rättigheterna handlar om politisk resursfördelning snarare än förverkligande av utkrävbara rättigheter.

– Sveriges arbete i rättighetsfrågor kretsar ofta kring biståndsarbete internationellt. Vi behöver ett starkt fokus även i Sverige, inkluderat olika personer i Sverige. Personer med funktionsnedsättning är definitivt en målgrupp där det skulle behövas mer medvetenhet om ESK-rättigheterna, konstaterade Mari Siilsalu.

Bland förbättringar under den period som nu ska rapporteras nämnde hon vissa steg åt rätt håll efter försämring av tillgången till personlig assistans. Den senaste utredningen ”Stärkt rätt till personlig assistans” har lämnat många bra förslag som har förts in i lagstiftningen nästan i sin helhet.

Samtidigt har migranternas rättigheter försämrats. Försörjningskravet vid familjeåterförening missgynnar särskilt personer med funktionsnedsättning och rätten till familjeliv inskränks. Det hänger ihop med att personer med funktionsnedsättning många gånger diskrimineras på arbetsmarknaden och möjligheten att leva upp till försörjningskraven är svåra. Vi flyttas längre och längre ifrån förverkligandet av ESK-rättigheter.

Nina Trollvige som arbetar för den romska kvinnoorganisationen **Trajosko Drom** lyfte den strategi som finns i Sverige för romsk inkludering.

– Det finns fint skrivna policyer som alla känner till inom många områden och mycket fokus på samråd och samverkansgrupper och att man ska checka av på en lista. Men sen när det kommer till att konkret göra saker, att föra ut i samhället, i regioner och kommuner, med mätbara mål och konkreta åtgärder som faktiskt gör skillnad, krävs resurser och budget.

En förbättring man kunnat se under de senaste åren är de satsningar som görs från stat och myndigheter på det kulturella området och på språk. Det finns ett intresse av att satsa på rätten att bevara och utveckla sin kultur.

Samtidigt, när det gäller att romska barns rättigheter och möjligheter ska vara jämlika andra barns så krävs jobb på alla fronter och stora satsningar på de sociala och ekonomiska rättigheterna som saknas i dag. Vid LVU-placeringar sätts barn ofta i familjer utanför den kultur de kommer från. När det gäller skolan ser vi en allmän utveckling i samhället där det blir tuffare i utanförskapsområden, mycket energi går åt till att hålla barnen i säkerhet. Det finns ojämlikhet i skolsystemet och många hamnar i skolor där det finns brist på resurser.

Lilian Eriksson, från initiativet **Äldreupproret**, började med att konstatera att det är människorätsfrågor vi talar om när vi pratar om de 3,2 miljoner människor i Sverige som är äldre. Försämringar man kunnat se är förhållandena på äldreboenden och en ålderism för personer som är 65 år och äldre.

– Pandemin kom, på sätt och vis, att bli en ögonöppnare för hela samhället – en böld som sprack. Alla har vetat och känt till alla orättmätiga förhållanden som äger rum i vård såväl som i omsorg och stadsplanering och tillvaratagandet av äldre människors kompetens. Det vi mötte särskild under pandemin var öppenheten att vilja skydda de äldre, som det kallas – det betyder att man fortfar att behandla äldre människor som ett särskilt sorts folk istället för att fatta beslut om äldre människors rättigheter. Vi behöver en äldreomsorgslag som är en rättighetslag som inte kan förhandlas bort utan måste genomföras.

Äldrefrågorna har försvunnit nästan helt från agendan inför valet. Det behövs en central styrning för äldrefrågor och det är alldeles för låg representation i riksdagen.

– Vi behöver en äldreminister. Kommuner är inte mogna att ta hand om äldreomsorgen, de har fullt upp med vatten, stugor, vägar och tak. Välfärdsfrågor måste styras högre ifrån.

Det finns ingen norm om vilken utbildning vårdare inom äldreomsorgen ska ha, vilket är ett dubbelt problem för både de anställda och de äldre och samma sak gäller inom hemtjänsten. Dessutom behövs regler för vård i livets slutskede.

Elias Ibrahim, jurist vid **Byrån mot diskriminering i Östergötland** tog upp vikten av att civilsamhället är med i granskningsprocesserna, vill tillförsäkra information utifrån alla diskrimineringsgrunder och berättar att de 18 byråerna som finns över landet har en bra lägesbild av hur det ser ut i Sverige och täcker många delar av Sverige geografiskt.

– Det finns brister på många ställen kopplat till ESK-rättigheter. Rättigheterna, lagarna och reglerna finns men vi brister från skyldighetsbärarnas håll att förhålla oss till reglerna. Det är också en extremt stor uppförsbacke för individer att få upprättelse för sina kränkta rättigheter. Det beror på många faktorer, men det största problemet personligen tycker jag har att göra med de ekonomiska riskerna man tar att driva en process mot kanske en myndighet om sina skyldigheter.

– För många är det inte ekonomiskt, när man lidit av en konventionskränkning. Många vill bara bli sedd och hörd i sina historier. Man vill framför allt ha ett erkännande och bli bekräftad i sin upplevelse av den som har åsidosatt den här rättigheten.

Per-Anders Sunesson, opolitisk tjänsteperson vid **socialdepartementet**, var nästa medverkande att representera skyldighetsbärarna. Han arbetar med frågor med koppling till FN, bland annat med barns rättigheter och med att motverka våld mot barn. Han var den som ansvarade för regeringens rapport till ESK-kommittén, vilken lämnades in i hösten 2021. Per-Anders konstaterade att varken processen eller slutresultatet är tillfredsställande. En utmaning med en sådan här rapportering är den femåriga perioden. Handläggare har gått vidare till nya arbetsuppgifter eller arbetsplatser, det kan ha varit ett val emellan med ny politisk ordning och regering. Prioriteringar och hög arbetsbelastning med brådskande

tidsaspekter leder till att det blir korta insatser med rapporteringen, maxbegränsningar av antal ord från FNs sida är en annan stor utmaning.

– I början av hösten hade vi en dialog med civilsamhället och det mötet, med MR-Fonden och övriga, öppnade upp en helt ny värld med till exempel indikationer. Om jag hade haft denna kunskap så hade jag kunnat skicka mycket bättre beställningar till mina stackars kollegor och de andra departementen.

– Vi kan inte arbeta ad hoc med denna fråga, vi måste få till en bra och systematisk process som lägger fast en processordning för det här så vi har ett pågående under hela femårscykeln.

Efter att civilsamhället underströk vikten av systematik fick Per-Anders Sunesson in en skrivning i rapporten, om att regeringskansliet ska tänka till i dialog kring hur man kan förbättra rapporteringsprocessen. – *Den stämde jag av det med statsrådet Hallengren som tyckte det var jätteviktigt. – Man vill leva upp till konventionen och ha ett bra arbete.*

Ett arbete med civilsamhället (representerat av Fonden för mänskliga rättigheter och Funktionsrätt Sverige) och Tobias Rahm från länsstyrelserna har nu inletts för att ta fram en systematisk process. Per-Anders redogör för hur man ser framför sig en arbetsprocess med politisk förankring. Det behövs ett utvecklingsarbete vad gäller indikatorer. Det behövs stark politisk styrning som ger prioritet till arbetet. Myndigheter, regioner och kommuner måste ingå och det måste finnas en processägare, så att det blir systematiskt och tydligt. Riksdagen behöver involveras. Kanske genom en skrivelse till riksdagen från regeringen när rekommendationerna kommer. Då kan riksdagen motionera om hur vi kan gå till väga.

Tobias Rahm fyllde på med att detta är nyttigt även för **länsstyrelserna**.

– Jag tror det här är väldigt nyttigt även för länsstyrelserna. Vi har olika roller men ett gemensamt intresse av att konsolidera arbetet med mänskliga rättigheter kring den här otroliga resursen vi har, som jag tycker det är, med att vi har en utomstående audit (revision) som vi har kring hur vi jobbar med mänskliga rättigheter. Det är väldigt lätt hänt annars att det här blir en kvasipolitisk diskussion om vad som är en människorättsfråga.

Planen är att samla till ett större möte med civilsamhället för att gå igenom ett utkast till rapporteringsprocess, vilket innehåller bland annat att det ska komma en handlingsplan där man anger vem som är ansvarig för vad när det gäller de rekommendationer Sverige får. Kanske vore det bra att ha en skrivelse till riksdagen med den här handlingsplanen, där regeringen berättar för riksdagen om rekommendationerna och hur man avser att gå vidare för att åtgärda dem. Då kan man få värdefulla synpunkter från riksdagen och det blir ett gemensamt arbete kring det här.

Den 1 januari i år 2022 hände något stort och historiskt i svensk MR-historia, **Institutet för mänskliga rättigheter** inrättades.

Linde Lindkvist, utredare vid MR-institutet, tog här vid som representant för den oberoende övervakningen, den tredje axeln i triangeln. Linde inledde med hur intressant det varit att ta

del av allas olika perspektiv och konstaterade att institutets roll som övervakningsmekanism är att bland annat hålla koll på personer som Tobias och Per-Anders.

Därefter redogjorde han för ramarna för institutet, som nu varit igång i drygt fyra månader:

- Främja säkerställandet av MR i Sverige (utifrån grundlag, Europakonventionen, MR-konventioner, EUs stadga för grundläggande rättigheter och andra internationella åtaganden på MR-området inklusive ESK-konventionen).
- Oberoende övervakningsmekanism enligt artikel 33.2 enligt CRPD.
- I lagen står det att vi ska följa, undersöka och rapportera om utvecklingen av MR i Sverige och lämna råd till regeringen om hur vi kan förbättra respekten för mänskliga rättigheter i Sverige. Vi kan även lämna råd om att ingå internationella överenskommelser.
- Vi har möjlighet att ha, och kommer att ha, dialog med traktatkommittéerna inom FN.
- Främja forskning, utbildning och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna i Sverige.
- Årsrapport till regeringen där vi säger något om våra iakttagelser/överblick om hur läget ligger till och samt det arbete vi utfört.
- Vi ska inte vara en tillsynsmyndighet eller hantera individuella klagomål.
- I lagen framgår hur vi ska garantera vårt oberoende. Vi kommer också att säkerställa det genom den breda dialogen med civilsamhället och vara transparenta i vårt arbete.

Linde Lindkvist redogjorde också för planerna framåt under första året:

- *Vi ska genomföra en enkätundersökning brett i Sverige för att se vilka rättigheter som är särskilt angelägna.*

- *Vi kommer också genomföra någon tematisk enkätundersökning med fokus på utkrävbarhet.*

- *Breda samtal med civilsamhället.*

- *Vi ska vara ett öra utåt i Sverige.*

- *Vi kommer att lämna in en egen rapport till ESK-kommittén, men vi vet inte exakt hur den kommer att se ut idag. Vi kommer att arbeta med den till hösten.*

Som avslutning av seminariet deltog alla medverkande i en avslutande runda.

MR-fondens generalsekreterare **Ulrika Strand** konstaterade i sin reflektion att eftermiddagen bekräftat ESK-rättigheter som just mänskliga rättigheter, att vi som arbetar med förverkligandet går igång på indikatorer och att det finns stora behov av systematik - något flera av de medverkande lyfte i sina inlägg. Det är också väldigt tydligt att det finns brister i tillämpningen av våra lagar på grund av politisk ovilja.

Lilian Eriksson, Äldreupproret

- *Det vi vill se är centralisering av rättvisa för gamla i första hand. En äldreminister i andra hand. Socialdepartementet har för stort arbetsfält. Det skulle få större kraft och fart om det fanns en tydlig struktur kring äldrefrågor/minister.*

– Hela ESK-rapporten och rapporteringsprocessen är okänd. Det behövs ett tydligt, systematiskt genomarbetat sätt att arbeta på, både med insamlingen till rapporten och rekommendationerna att förverkliga vad rapporterna har givit för underlag.

Per-Anders Sunesson, socialdepartementet

– Instämmer. Vi alla behöver tillsammans jobba för att göra de här frågorna kända och kommer upp på den politiska dagordningen. Vi behöver ha sådana här dialoger.

– Jag har nu insett vikten av att involvera regioner och kommuner i det här arbetet. Jag är glad att länsstyrelserna är med i det här arbetet.

Tobias Rahm, länsstyrelserna

– Att jobba med ESK-rättigheter nationellt och regionalt är viktigt. Om de syften som finns bakom det här nu infrias kommer det ge lite stadga till det nationella arbetet, så det finns en koppling mellan det vi jobbar med till vardags och de här rekommendationerna vi får från kommittén. Ser fram emot nästa gång vi träffas.

Linde Lindkvist, MR-institutet

– Kopplat till panelen med rättighetsbärarna, det intersektionella är viktigt. Vi kan inte se ESK som en liten bit, rättigheter för personer med funktionsnedsättning eller barns rättigheter på ett sätt. Jag ska tänka på hur vi kan förtydliga detta i våra rapporter och processer, så det inte blir för mycket stuprör.

Nina Trollvige, Trajosko Drom

– Samhälle i kris – vi såg snabbt under pandemin att vi gick tillbaka till "normen" av människan där stora delar av samhället knoppas av och faller utanför mallen i åtgärderna och rekommendationerna. Jag pratade med länsstyrelsen tidigare om människorättskompetensen. När det väl händer något finns ingen struktur som ser till att alla är med. När det krisar till i samhället finns det grupper som inte får ta del av de allmänna stora åtgärderna som görs. Det är rätt allvarligt bland de marginaliserade grupperna efter pandemin.

Elias Ibrahim, Byrån mot diskriminering i Östergötland

– Intersektionalitet är jätteviktigt att belysa. Jämställdhetsarbetet blir exempelvis ofta väldigt enformigt. - Samma med barnrätt och barn med funktionsnedsättning. Vi utgår från flera problemområden och grunder där individen kan ha missgynnats. Det är också viktigt för oss att sprida kunskap om detta både för rättighetsbärare och skyldighetsbärare. Kränkningar handlar många gånger om okunskap.

Mari Siilsalu, Independent Living Institute

– Rättighetsperspektivet. Glad att vi kommit närmare förståelsen om utkrävbarhet. För annars är det något som kan plockas bort under kris. Rättigheter behöver ses som något som står fast. Vi behöver bygga krisberedskap utifrån att rättigheter slås fast.

Rättighetsbärarnas perspektiv. Vi tänker ofta att de ska bli lyssnade på när vi rapporterar eller tar fram lagförslag vilket är bra men vi behöver också se på utkrävbarheten. Bra att MR-institutet ska ha tematiska undersökningar om rättigheter och utkrävbarhet. Viktigt att det

finns möjligheter att processa rättigheterna och civilsamhället måste ha resurser för att kunna hjälpa till i det arbetet.

– Om vi får till system där rättighetsbärarna faktiskt rimligtvis kan processa när deras rättigheter kränks då kommer det vara en inkludering av rättighetsbärarna på ett kontinuerligt sätt direkt, eftersom processerna kommer ske kontinuerligt.

Efter denna avslutande reflektionsrunda var seminariet till ända.

Som moderator **Maria Johansson, MR-fonden**, avslutade – *Tillsammans tar vi ESK och rättighetsperspektivet vidare. Vi har olika roller och olika ingångar i frågan, men vi jobbar alla för att stärka efterlevnaden och öka jämlikheten. Låt oss nu samarbeta och samtala för att sprida och öka kunskapen och arbeta systematiskt. Vi återkommer till varandra!*